

7.1.4. Peresisesed ja -välised suhted

Perekondlikud ja perevälised suhted puudutavad lapse empaatia arengut ja lapse võimet panna end kellegi teise olukorda. Antud valdkonna juurde kuuluvad stabiilse ja kiindumusliku suhte olemasolu lapsevanematega/hooldajatega, head suhted õdede-vendadega. Samuti on lapse arenguks oluline eakohaste sõprussuhete olemasolu ja nende tähtsuse kasvamine.

Hoolivad ja kaitsvad suhted perekonnas on lapse jaoks äärmiselt olulised. Läbi selle, kuidas lapse tundeid märgatakse ja nendega arvestatakse, areneb ka lapsel empaatia teiste inimeste vastu. Lapse ja vanemate vaheline tugev kiindumussuhe kujuneb siis, kui vanemad on emotsionaalselt kohal ja tagatud on lapsele vajaminev hoolitsus ja hoolimine. Lapsel võib kujuneda tugev kiindumus mitme hooldaja vastu. Lapse jaoks on lapsevanematega võrdväärselt olulised suhted õdede-vendadega.

Peresisesed ja -väliseid suhteid on koos lapsega hea välja selgitada kasutades ökokaardi tööriista. Ökokaart on leitav antud lehe tööriistakastist lapse abivajaduse hindamise alt.

Peresisesete- ja väliste suhete kaitse- ja riskitegureid aitavad välja selgitada alljärgnevad küsimused:

Imikud 0-2:

- Kas imik väljendab kiindumust vanemate suhtes?
- Kas väikelaps eristab tuttavaid ja võõraid inimesi?
- Milline on lapse ja lapsevanema kiindumussuhe?

Väikelaps 2-5:

- Millised on lapse suhted ja kontakt vanematega?
- Kas väikelaps mängib eakaaslastega?
- Kuidas lapsevanemad lohutavad last nutu korral?
- Kuidas laps käitub vanematega koos olles?
- Kas lapsevanem käitub lapse suhtes tõrjuvalt ja eemale lükkavalt?

Varane kooliiga 6-9:

- Milline on lapse kontakt lahuselava vanema ja tema perega?
- Kas laps tunneb, et ta saab vanematelt armastust, soojust ja hellust?
- Kas laps peab oma vanemaid rangeteks ja tõrjuvateks?
- Kas laps saab vanematega rääkida oma muredest, mõtetest ja küsida abi?

Keskmine kooliiga 10-12:

- Kas laps tunneb, et vanemad kuulavad, kaitsavad, lohutavad ja toetavad teda?
- Kas laps saab vanemate või kellegi teisega avatult rääkida oma perekonnaga seotud muredest?
- Millised nõudmised ja ootused on vanemad lapsele seadnud?
- Millised on lapse oskused luua ja hoida sõprussuhteid?
- Kas laps hoiab distantsi täiskasvanutega, keda ta ei tunne?
- Kas laps on tundnud hirmu oma vanemate või teiste pereliikmete ees?
- Kas laps on olnud tunnistajaks vanemate või teiste isikute vahelisele vägivallale?
- Kas laps on näinud pealt seksuaalakte või nendes osalenud?

Teismeiga 12-18:

- Kas laps saab vanemate või kellegi teisega avatult rääkida oma perekonnaga seotud muredest?
- Milline ülevaade on vanematel lapse internetikäitumisest?

- Kas laps tunneb, et vanemad hoolivad tema tegemistest internetis, kuid samas austavad tema privaatsust?
- Kas vanemate seatud ootused ja nõudmised on mõistlikud?
- Kas lapsevanemad piiravad last tema valikutes (sõbrad, huviharidus)?
- Kas lapsel esineb raskusi sõprussuhete hoidmisega?
- Millised on lapse suhted kõige lähedasemate isikute (sh pereliikmed ja sõbrad)?
- Kas laps vastutab ebamõistlikul määral õdede-vendade, igapäevaste kodutööde või muude praktiliste tööde eest?
- Kas laps peab ennast emotsionaalselt vastutavaks oma vanemate eest (vanemate lohutamine, täiskasvanute vaheliste konfliktide lahendamine)?
- Kas lapse ja pereliikmete vahel esineb tõsiseid konflikte?
- Kas on esinenud lapse seksuaalset väärkohtlemist?

Tabel 8. Peamised peresisesed ja -välised kaitse- ja riskitegurid

Kaitsetegurid	Riskitegurid
Lapsel on usaldusväärsed, ettearvatavad ja püsivad suhted vanematega. Lapsel on olemas stabiilsus ja kindlustunne perekonnas. Lapsevanemad austavad last, teda toetades ja julgustades.	Ambivalentne ja ebajärjepidev suhe vanematega. Põhjuseks võivad olla muuhulgas vanemate vaimse tervise probleemid, sõltuvusprobleemid, lähisuhtevägivald või lapse hooletusse jätmine.
Prosotsiaalsed pere - ja perevälised suhted. Suhtes väljendatakse heasoovilikkust teiste inimeste suhtes: aitamine, jagamine ja koostöö. Lapse läbisaamine eakaaslastega on hea.	Lapsel esinevad probleemid suhtes eakaaslastega, koolikiusamist. Leiab aset internetivahendusel kius. Leiab aset ahistamine, kiusamine ja vägivald koolis.
Last ümbritsevad lapse jaoks turvalised ja lapsest hoolivad inimesed.	Laps on kogenud füüsilist ja vaimset vägivalda. Last koheldakse alandavalt, teda halvustades või tekitades tahtlikult talle emotsionaalseid kahjustusi. Last karistatakse ebamõistlikult või lapse vabadust on piiratud tahtevastaselt (isoleerimine sotsiaalsest suhtlusest või eakohastest tegevustest). Lapsel esinevad psühhosomaatilised häired ja nendel on seose peresisesete-või välisete probleemsete suhetega.
Lahutuse korral on vanemate omavaheline läbisaamine hea ja hooldusõiguse teostamine lähtub lapse huvidest.	Pidevad konfliktid lahus elavate vanemate vahel. Vanemate vahel puudub koostöö, mille tõttu ei lähtuda lapse huvist.
Laps ei ole kogenud füüsilist ega vaimset vägivalda.	Laps on kogenud või näinud pealt vägivalda. Vägivald pealt näinud laps on vägivalla ohver. Sõltuvalt lapse kultuurilisest taustast võib teda ohustada ka auga seotud vägivald või surve, mis on kollektiivse tegevuse tulemus. Last ei lubata kultuurilistel või religioosetel põhjusel ühisüritustele.
Laps ei ole kogenud seksuaalset väärkohtlemist.	Lapsel on oht seksuaalsele kuritarvitamisele või ärakasutamisele. Laps võib olla kogenud seksuaalset väärkohtlemist. Laps on kuulnud verbaalseid seksuaalseid vihjeid. Teise isiku enese paljastamine lapse juuresolekul või lapsega koos pornograafia vaatamine. Seksuaalse väärkohtlemisega kaasneb füüsiline vägivald. Aset on leidnud lapse kauplemine seksuaalsel eesmärgil, sealhulgas pildid ja videod.